

सर्वोच्च अदालत, पूर्ण इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री बैद्यनाथ उपाध्याय
माननीय न्यायाधीश श्री ओम प्रकाश मिश्र
माननीय न्यायाधीश श्री जगदीश शर्मा पौडेल
आदेश

०७०-NF-०००३

विषयः- उत्प्रेषणयुक्त परमादेश।

नेपाल विद्युत प्राधिकरण, केन्द्रीय कार्यालय, दरवारमार्ग, काठमाडौं तथा ऐ. पुनरावलोकनकर्ता
को संचालक समितिसमेतको तर्फबाट कार्यकारी निर्देशक दीपेन्द्रनाथ निवेदक
शर्मा १

विरुद्ध

मोरङ जिल्ला विराटनगर उपमहानगरपालिका वडा नं. ९ स्थित मोरङ निवेदक
व्यापार संघकोतर्फबाट अख्तियार प्राप्त ऐ. को सञ्चालक अध्यक्ष महेश विपक्षी
जाजु १

सर्वोच्च अदालतमा फैसला गर्ने:-माननीय न्यायाधीश श्री बलराम के.सी.

माननीय न्यायाधीश श्री प्रकाश वस्ती

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ तथा १०७(२) बमोजिम दायर हुन
आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा यस अदालतको संयुक्त इजलासको मिति २०६८।२।५को
आदेश उपर न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ११(१)को खण्ड (ख) बमोजिम
पुनरावलोकनको निस्सा प्रदान भई पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र आदेश यस
प्रकार छः-

विद्युत ऐन, २०४९ को दफा १७(१) एवं विद्युत महसुल निर्धारण नियमावली, २०५० को नियम ३ बमोजिम गठन हुने विद्युत महसुल निर्धारण आयोगको निर्णयबमोजिम विद्युतको महसुल निर्धारण गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ। विद्युत महसुल निर्धारण आयोगले विद्युतको महसुल निर्धारण गर्दा सो ऐनको दफा १७(३) र (६) अनुसार ग्राहकको किसिम र किसिम अनुसार महसुल निर्धारण गर्नुपर्ने हुन्छ। विद्युत महसुल निर्धारण आयोगले तोकेको किसिम अनुसार फरकफरक डिमाण्ड शुल्क र एनर्जी शुल्क तोक्नको लागि नेपाल विद्युत प्राधिकरणले विद्युत महसुल निर्धारण आयोगसमक्ष प्रस्ताव गर्ने र सो आयोगबाट नेपाल विद्युत प्राधिकरणबाट पेश भएको सो प्रस्तावको जाँचबुझ गरी अन्तिम निर्णय हुने गरेको छ। यसै सन्दर्भमा स्वीकृत के.भि.ए. को आधारमा डिमाण्ड शुल्क र विद्युत खपत युनिटको आधारमा एनर्जी शुल्क लगाउने गरी विद्युत महसुल निर्धारण आयोगबाट मिति २०५८।४।५ मा निर्णय भएको र विपक्षी प्राधिकरणले पनि सो आयोगबाट निर्णय भए अनुसार डिमाण्ड शुल्क र एनर्जी शुल्क अलगअलग लगाउने गरी आएका छन्। यसले गर्दा औद्योगिक व्यापारिक लगायतका ग्राहकहरूले विद्युत सप्लाई नभएको अवस्थाको पनि डिमाण्ड शुल्क तिर्नु परेको छ।

नेपाल सरकारले गत वर्ष लोडसेडिङ गर्दा ग्राहकलाई दिन कबुल गरिएको के.भि.ए. को विद्युत महसुल ग्राहकबाट नलिने भन्ने निर्णय गरेको थियो। डिमाण्ड शुल्क कुनै पनि ग्राहकलाई विद्युत दिन कबुल गरिएको के.भि.ए. को आधारमा लिइने शुल्क भएको हुँदा स्वीकृत के.भि.ए. अनुसारको विद्युत प्रदान नगरेको अवस्थामा पनि डिमाण्ड शुल्क बुझाउनु पर्ने उक्त निर्णयबाट निवेदकहरूले गैरकानूनी महसुल बुझाउनु पर्ने भई निवेदकको सम्पत्ति सम्बन्धी हकसमेत हनन हुन गएको प्रष्ट छ। हरेक उद्योगहरूले आफ्नो उत्पादनको लागि आवश्यक प्रविधि र क्षमताको मेसिन जडान गरेको हुन्छन्। कतिपय उद्योगमा रहेका मेसिन वार्म (मेशिनलाई स्टार्ट गरी निश्चित समय राख्नुपर्ने अवस्था) गर्न नै एक दुई घण्टासम्म पनि लाग्ने हुन्छ। एक पटक मेसिन अन गरी वार्म भएको केही घण्टामा विद्युत कटौती भई अर्को पटक विद्युत सप्लाई हुँदा सोही प्रक्रिया अनुसार वार्म गर्नुपर्ने भई विद्युत सप्लाई भएको समयमा पनि उत्पादन सम्बन्धी कार्य गर्न सकिने अवस्था हुँदैन। यस्तो स्थितिमा डिमाण्ड शुल्क पुरै लिने गरी भएको निर्णय गैरकानूनी रहेको छ। महिनाभर एकछिन पनि अवरुद्ध नभई विद्युत सप्लाई भई रहेको

अवस्थामा मात्र डिमाण्ड शुल्क लिन मिल्ने हो। महिनाभर पुरै विद्युत सप्लाई नगर्दा पनि डिमाण्ड शुल्क लिने कार्यले उद्योग र उद्योगी दोहोरो तेहोरो मारमा परी रहेका छन्। अर्कातिर विद्युत सप्लाई नभएका कारण २४ घण्टा उत्पादनमा समय लगाउन र उद्योगका श्रमिक तथा कर्मचारीलाई काममा लगाउन नपाई महिनाभरको श्रमिक र कर्मचारीको पारिश्रमिक उद्योगले व्यहोर्नु परी उद्योगले नोक्सानी व्यहोर्नु परी रहेको छ भने उत्पादनको अर्डर लिन र समयमा डेलिभरी गर्न नसक्दा उद्योगी व्यवसायीको साखमा समेत असर परेको छ।

तसर्थ विद्युत शक्ति उपलब्ध नगराए पनि के.भि.ए. बराबरको डिमाण्ड शुल्क तिर्न बुझाउनु पर्ने गरी विपक्षी नेपाल सरकार, विद्युत महसुल निर्धारण आयोगको मिति २०५८।४।५ निर्णय एवं काम कारवाहीबाट निवेदकको नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२, १३, १९ समेतद्वारा प्रदत्त हक, अधिकार हनन भई सो निर्णय एवं काम, कारवाही विद्युत ऐन, २०४९ को दफा १७ विपरित रही गैरकानूनी समेत भएको हुँदा उक्त निर्णय एवं काम कारवाही उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी विद्युत शक्ति-एनर्जी महिनाभर २४ सैं घण्टा सप्लाई दिएको अवस्थामा मात्र डिमाण्ड शुल्क लिने व्यवस्था गर्नु, महिनामा २४ सैं घण्टा विद्युत सप्लाई नगरी डिमाण्ड शुल्क लिने नगर्नु नगराउनु भनी विपक्षीहरूको नाममा परमादेशसमेत जारी गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको निवेदन पत्र।

यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको मागबमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५(पन्ध्र) दिनभित्र लिखित जवाफ पेश गर्नु भनी विपक्षीहरूलाई सूचना पठाई लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि लगाउको रिट नं. ०७३१ को निवेदन समेत साथै राखी नियम बमोजिम पेश गर्नु। साथै अन्तरिम आदेश समेतको मागका सम्बन्धमा विचार गर्दा दुवै पक्षको भनाई सुनी यो सम्बन्धमा आदेश हुनु वाञ्छनीय देखिएको हुँदा अन्तरिम आदेशको छलफलको लागि मिति २०६६।११।११ को तारेखतोकी नेपाल विद्युत प्राधिकरण र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयलाई सूचना दिई नियमबमोजिम पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०६६।११।४ को आदेश।

निवेदनमा उल्लिखित डिमाण्ड चार्ज विद्युत महसुल निर्धारण आयोगले कानूनको अख्तियारी प्रयोग गरी निर्धारण गरेको देखिएको, निवेदकलाई विद्युत आपूर्ति नभएको कारणले डिमाण्ड शुल्क नलिनु भन्ने अन्तरिम आदेशको माग भएको प्रश्नको हकमा सो विषयमा कति समय विद्युत आपूर्ति अनियमित भएमा डिमाण्ड शुल्क लिन पाउने वा नपाउने भन्ने कुरा लिखित जवाफ परेपछि अन्तिम सुनुवाई हुँदा टुङ्गो लाग्ने कुरा देखिएको र सुविधा र सन्तुलनको दृष्टिले अन्तरिम आदेश जारी नभए निवेदकलाई अपुरणीय क्षति हुने स्थिति तत्काल नदेखिएकोले तत्काल अन्तरिम आदेश जारी गर्न पर्ने देखिएन। नियमानुसार गरी पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०६६।११।११ को आदेश।

विद्युत ऐन, २०४९ को दफा १७ मा विद्युत महसुल र अन्य दस्तुर निर्धारण गर्नको लागि नेपाल सरकारले महसुल निर्धारण आयोग गठन गर्ने व्यवस्था गरेको छ। त्यसै गरी सोही ऐनको दफा ४० को अधिनमा रही नेपाल सरकारले विद्युत महसुल निर्धारण नियमावली, २०५० जारी गरी लागू गरेको छ र सोही नियमावलीको अधिनमा रही विद्युत महसुल निर्धारण आयोगको निर्णय बमोजिम नेपाल विद्युत प्राधिकरणले विद्युत महसुल लिने गरेको छ। के कस्ता उपभोक्तालाई के कसरी विद्युत महसुल लिने भन्ने विषयमा यस मन्त्रालयको प्रत्यक्ष संलग्नता नरहने र अधिकारप्राप्त निकायको निर्णय मुताविक कानूनसम्मत तरिकाले भएको काम कारवाही हुँदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको नेपाल सरकार, उर्जा मन्त्रालयको लिखित जवाफ।

रिट निवेदकले आफ्नो रिट निवेदनमा नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको के कस्तो काम कारवाहीबाट निजको संविधान प्रदत्त मौलिक हक एवं कानून प्रदत्त हक अधिकारको हनन् हुन गएको हो भन्ने सम्बन्धमा कुनै उल्लेख गर्न सकेको नदेखिँदा अन्य निकायबाट भए गरेका काम कारवाहीको सम्बन्धमा यस कार्यालयलाई विपक्षी बनाउन र यस कार्यालयको नाउँमा कुनै किसिमको आदेश जारी गर्न मिल्ने होइन। जहाँसम्म विद्युत महसुल निर्धारणको प्रश्न छ, तत् सम्बन्धमा नेपाल सरकारले विद्युत महसुलको निर्धारण गर्दा विद्युत ऐन, २०४९, विद्युत महसुल निर्धारण नियमावली, २०५० समेतको कानूनी व्यवस्थाको अनुशरण गरी निर्धारण गर्ने भएकोले अख्तियारप्राप्त निकायले प्रचलित नेपाल कानूनको पालना गरी भए

गरेको कार्यलाई निवेदकले अन्यथा भन्न नमिल्ने हुँदा रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने व्यहोराको नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको लिखित जवाफ ।

निवेदकले यस विभागको के कुन काम कारवाहीबाट निजहरूको नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ ले प्रत्याभूत गरेको हक कुण्ठित हुन जाने हो सो कुरा रिट निवेदनमा यकिन रूपमा खुलाउन नसकेको तथा यस विभागबाट निवेदकहरूको संवैधानिक एवं कानूनी हक अधिकारमा आघात पार्ने किसिमको कुनै काम कारवाही नभए नगरिएकोले यस विभागलाई समेत विपक्षी बनाई दायर गरिएको प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने व्यहोराको विद्युत विकास विभाग काठमाडौंको लिखित जवाफ ।

निवेदकले विद्युत शक्ति उपलब्ध गराए वा नगराए पनि स्वीकृत के.भि.ए. बराबरको डिमाण्ड शुल्क तिर्नु बुझाउनु पर्ने गरी नेपाल सरकार, विद्युत महसुल निर्धारण आयोगको मिति २०५८।४।५ मा बसेको २५ औं बैठकबाट २०५८ साल भाद्र महिनाको विद्युत खपतमा हुने २०५८ साल आश्विन १ गते देखिको विलमा समावेश गरी डिमाण्ड शुल्कसमेत लिने भनी निर्णय भएको कुरालाई निवेदकले स्वीकार गरी सकेकोमा उक्त निर्णय भएको झण्डै ९-१० वर्ष पछि आएर सो निर्णयले आफ्नो संविधान प्रदत्त मौलिक हक हनन भयो भन्न नमिल्ने हुँदा विलम्बको सिद्धान्तको आधारमा समेत प्रस्तुत रिट निवेदन खारेजभागी छ । ग्राहकले माग गरे बमोजिमको के.भि.ए. जडान गर्ने, त्यसको सुरक्षा, तथा संरचना संचालन सेवा वापत भनी तोकिएको स्थायी प्रकृतिको डिमाण्ड शुल्क एनर्जी शुल्कभन्दा पृथक रहेको र एनर्जी उपभोग गरेवापत खपतको आधारमा लाग्ने शुल्क डिमाण्ड शुल्क भन्दा पृथक रहने कानून बमोजिमको व्यवस्थालाई २४ सै घण्टा विद्युत उपलब्ध गराए वापत मात्र डिमाण्ड शुल्क लगाउन पाउनु पर्ने भन्ने विपक्षी निवेदकको तर्क कुनै कानून, नियमावली वा निजले विद्युत जडानगर्दा प्राधिकरणसँग गरेको सहमति वा प्राधिकरणले गरेको प्रतिवद्धता अनुकूल छैन ।

विद्युत महसुल र अन्य दस्तुरको निर्धारण गर्न विद्युत ऐन, २०४९ को दफा १७(१) बमोजिम नेपाल सरकारले विद्युत महसुल निर्धारण आयोग गठन गर्ने व्यवस्था रहेको हुँदा विद्युत महसुल निर्धारण आयोगबाट मिति २०५८।४।५ गते भएको निर्णयको आधारमा डिमाण्ड

शुल्क उठाउने अधिकार आयोगले प्राधिकरणलाई दिएको हो। विगत ९-१० वर्ष देखि प्राधिकरणले सोही अनुरूप विद्युत महसुल उठाउँदै आएकोमा सो कुरा चित्त बुझाई बसेका निवेदकले हाल आएर त्यसको औचित्य र डिमाण्ड शुल्क २४ सैं घण्टा विद्युत सप्लाईसँग जोडिएको छ भन्न मिल्दैन। विद्युत लाईन जडान आवेदन फाराममा नै उपलब्ध भएको विद्युत अधिकतम मात्रामा सप्लाई गर्ने भन्ने प्राधिकरणको प्रतिवद्धता उल्लेख रहेको छ । अधिकतम विद्युत उपलब्ध गराउँदा अधिकतम एनर्जी शुल्क उठाउन पाईने हुँदा प्राधिकरणलाई फाईदा नै हुन्छ। तर विद्युत सप्लाईमा २४ सैं घण्टा नियमित हुन नसक्दा पनि सप्लाई संरचनाको संचालन र सुरक्षा र २४ सैं घण्टा आपतकालीन सेवा उपलब्ध गराई रहन भईरहने खर्चको लागि न्यूनतम लिई रहने शुल्कका रूपमा डिमाण्ड शुल्क रहेकोले आयोगको स्वीकृतिबमोजिम नेपाल विद्युत प्राधिकरणले विद्युत महसुल संकलन विनियमावली, २०५० को विनियम ४ र अनुसूची (१) मा उल्लेख भएबमोजिम डिमाण्ड शुल्क उठाएको हुँदा सो कानूनबमोजिमको कार्यलाई अन्यथा मात्र मिल्दैन। अख्तियारप्राप्त निकायले कानूनबमोजिम निर्णय गरी विगत ९-१० वर्ष देखि कार्यान्वयन गरी रहेको काम कारवाहीका सम्बन्धमा निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी हुन नसक्ने हुँदा निवेदकको रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको नेपाल विद्युत प्राधिकरण, प्रधान कार्यालय र ऐ. को संचालक समिति समेतको तर्फबाट अख्तियार प्राप्त ऐ. का कार्यकारी निर्देशक डा. जिवेन्द्र झाको लिखित जवाफ।

विद्युत ऐन, २०४९ को दफा १७(१) एवं विद्युत महसुल निर्धारण नियमावली, २०५० को नियम ३ बमोजिम विद्युत महसुल निर्धारण आयोग गठन भएको हो। यस आयोगले कानूनले प्रदान गरेको अधिकारक्षेत्र भित्र रही विद्युत महसुल निर्धारण गर्दै आएको छ। यसै सिलसिलामा आयोगको मिति २०५८।४।५ मा बसेको २५ सौं बैठकले पछिल्लो पटक ऐनको दफा १७ को उपदफा (३), (५) र (६) तथा नियमावलीको नियम ६ बमोजिम विद्युत महसुल निर्धारण गरेको हो। कानूनबमोजिम विद्युत महसुल निर्धारण गरिएको कार्यबाट रिट निवेदकको नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२, १३ र १९ द्वारा प्रदत्त हकमा आघात पार्ने काम भएको छैन। विद्युत उत्पादन प्रसारण र वितरण समेतको लागत खर्चलाई न्यूनतम रूपमा उपभोक्ताबाट विद्युत महसुल मार्फत असुल गर्ने गरी विद्युत प्राधिकरणले डिमाण्ड

शुल्क आयोग समक्ष महसूल प्रस्ताव पेश गर्ने र उक्त लागत तथा महसूल प्रस्ताव ठिक वा वेठिक छानविन गर्ने अधिकार यस आयोगलाई भएकोले सोहीबमोजिम छानविन गरी आयोगबाट निर्धारित डिमाण्ड शुल्क असुल गर्न नपाईने भन्न मिल्दैन। निर्धारण गरेको महसूल लिने उठाउने र महसूल नतिरेमा लाईन काट्ने लगायतका कार्य आयोगको क्षेत्राधिकारभित्रको विषय नभएकोले निवेदकको रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको विद्युत महसूल निर्धारण आयोग काठमाडौंको लिखित जवाफ।

विद्युत आपूर्ति नभई लोडसेडिङ्ग भएको बेलामा पनि लोडसेडिङ्ग नभएको विद्युत आपूर्ति भएको बेलाको Unit को हिसावमा हिसाव गरी डिमाण्ड शुल्क लगाउने निर्णय सो हदसम्म उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी दिएको छ। विद्युत आपूर्ति नभई लोडसेडिङ्ग भएको बेलाको डिमाण्ड शुल्क आजका मितिबाट लगाउन पाईने छैन। रिट निवेदनमा मिति २०५८।४।५ को निर्णयनै बदर माग गरेको भएता पनि सम्पूर्ण रुपमा उल्लेखित निर्णय बदर गर्न नमिल्ने हुँदा यो विषय आजका मितिबाट मात्र लागू हुने अर्थात् Retrospective नभई Prospective हुने गरी निर्णय गरिदिएको छ। आजको मिति भन्दा अगाडि बुझाई सकेको डिमाण्ड शुल्क फिर्ता हुने छैन। अत एव लोडसेडिङ्ग भएको अवधिको डिमाण्ड शुल्क नलिनु भनी विपक्षीहरूका नाउँमा परमादेश समेत जारी हुने ठहरछ भन्ने यस अदालतको संयुक्त इजलासको मिति २०६८।२।५ को फैसला।

विद्युत ऐन, २०४९ बमोजिम गठित विद्युत महसूल निर्धारण समितिमा नेपाल सरकारको प्रतिनिधि, अर्थ विज्ञ, विद्युत उत्पादन, प्रसारण र वितरणकर्ता, विद्युतका ग्राहक, उद्योग वाणिज्य संघ, गैर सरकारी व्यक्ति समेतको प्रतिनिधित्व हुने भई सो समितिले सो ऐनको दफा १७(३) र विद्युत महसूल निर्धारण नियमावली, २०४९ को नियम ६ बमोजिम विद्युत महसूल र अन्य दस्तुर निर्धारण गर्ने गर्दछ। यसरी विधायिकाले विद्युतको महसूल निर्धारण गर्न समिति गठन गरी सो समितिको सिफारिस अनुसार विद्युतको महसूल र अन्य दस्तुर निर्धारण भएको स्थितिमा विद्युतको महसूल र अन्य दस्तुर निर्धारण कार्यमा अदालतले हस्तक्षेप गर्दा विधायिकी अधिकारमा हस्तक्षेप गरेको मानिने हुन्छ। नियमित रुपमा विद्युत आपूर्ति भएको अवस्थामा मात्र डिमाण्ड शुल्क लिन पाउने भन्ने कानूनी व्यवस्था नरहेकोले नेपाल विद्युत प्राधिकरणले विद्युत

निर्धारण समितिले निर्धारण गरे अनुसारको डिमाण्ड शुल्क लिन नपाउने भन्न मिल्दैन। विद्युत सेवा उपलब्ध गराए वापत विद्युत सेवा उपलब्ध गराउनेले ग्राहकबाट लिने रकम "विद्युत महसुल" र सोदेखि बाहेक ग्राहकले तिर्न बुझाउन पर्ने रकम "अन्य दस्तुर" अन्तरगत पर्ने भन्ने विद्युत ऐन, २०४९ र विद्युत महसुल निर्धारण नियमावली, २०५० बाट देखिँदा विद्युत महसुल र डिमाण्ड शुल्क अलग अलग भई डिमाण्ड शुल्कलाई विद्युत महसुल शुल्कको रूपमा व्याख्या गर्न मिल्दैन। तसर्थ नेपाल विद्युत प्राधिकरणबाट प्रदान गरेको सेवा उपभोग गरे वापत लाग्ने डिमाण्ड शुल्कलाई विद्युत आपूर्ति भए वापत ग्राहकले तिर्नु पर्ने विद्युत महसुलको रूपमा व्याख्या गरी लोडसेडिङ भएको अवधिको डिमाण्ड शुल्क नलिनु भनी परमादेश समेत जारी हुने ठहर्‍याएको यस अदालतको संयुक्त इजलासको फैसला विभिन्न मुद्दाहरूमा यस अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्तहरू विपरित रहेको हुँदा न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ११(१) को खण्ड (ख) बमोजिम पुनरावलोकन गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको निवेदन पत्र।

प्रस्तुत मुद्दाको विवादित विषयसँग सम्बन्धित यसै लगाउको निवेदन नं. ०६८-RV-००३२ को मुद्दामा आज यसै इजलासबाट पुनरावलोकन गरी हेर्ने निस्सा प्रदान भएको र प्रस्तुत मुद्दा उक्त मुद्दासँग अन्तरप्रभावी देखिँदा प्रस्तुत मुद्दामा पनि न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ११ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) अनुसार मुद्दा पुनरावलोकन गरी हेर्ने निस्सा प्रदान गरी दिएको छ भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।४।११ को आदेश।

नियमबमोजिम पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको मिसिल अध्ययन गरी पुनरावलोकनको निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ताहरू श्री शरद कोइराला, श्री राज कुमार पोखरेल ले विद्युत ऐन, २०४९ को दफा १७ तथा विद्युत महसुल निर्धारण नियमावली, २०५० को अधिनमा रही विद्युत महसुल निर्धारण आयोगको निर्णय बमोजिम विद्युत महसुल लिने कार्यले निवेदकको मौलिक हक हनन भएको भन्न मिल्दैन। आयोगलाई परिस्थिति अनुसार महसुल निर्धारण गर्न पाउने अधिकार विधायिकालेनै प्रदान गरेको छ। ग्राहकले माग गरे बमोजिमको के.भि.ए. जडान गर्ने, त्यसको सुरक्षा, सेवा वापत भनी तोकिएको डिमाण्ड शुल्क स्थायी प्रकृतिको भई सो शुल्क इनर्जी शुल्कभन्दा पृथक शुल्क हो। विद्युत सप्लाई प्राकृतिक श्रोतको उपलब्धतामा निर्भर रहने हुँदा सुख्खायाममा जलश्रोत घट्न गई काबु

बाहिरको परिस्थितिमा मात्र लोडसेडिङ हुने गर्दछ। विद्युत प्राधिकरणले २४ सैं घण्टा विद्युत सप्लाई दिने भनी निवेदकसँग कुनै सम्झौता नगरेको र ग्राहकले विद्युत मागको फर्म भरी सोमा उल्लेखित शर्त स्वीकारसमेत गरी सकेपछि लोडसेडिङ भएको अवधिको डिमाण्ड शुल्क लिन पाईदैन भन्न मिल्दैन। निवेदकलाई मात्र २४ सैं घण्टा विद्युत सप्लाई गर्ने अन्य ग्राहकलाई नगर्ने गर्न मिल्दैन। ग्राहकको किसिम अनुसार फरकफरक महसुल र दस्तुर लिने ऐनकै व्यवस्था हो। समन्यायको आधारमा सबैलाई विद्युत उपलब्ध गराउने सामाजिक उत्तरदायित्व नेपाल विद्युत प्राधिकरणको रहेको स्थितिमा रिट निवेदन खारेज गर्नुपर्नेमा परमादेश जारी हुने ठहर गरेको यस अदालतको संयुक्त इजलासको फैसला त्रुटिपूर्ण भएकोले उल्टी हुनु पर्छ भनी वहस प्रस्तुत गर्नुभयो।

विपक्षी निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वानअधिवक्ता श्री भरतबहादुर थापा ले स्वीकृत के.भि.ए. अनुसार २४ सैं घण्टा विद्युत सप्लाई गरेमा मात्र डिमाण्ड शुल्क लिन मिल्दछ,सो विपरित लोडसेडिङ अवधिको पनि डिमाण्ड शुल्क लिन मिल्दैन। स्वीकृत के.भि.ए. अनुसार विद्युत सप्लाई पाउने आधारमा नै उद्योगीले उद्योगमा लगानी गर्ने हुँदा विपक्षीले लगाएको डिमाण्ड शुल्कको कारणले उद्योगमा लगानी गर्न उद्योगीहरू निरुत्साहित हुने अवस्था सिर्जना हुन जान्छ। साथै यसले उद्योगमाथि थप आर्थिक भारसमेत पर्न गएको छ। खपत नभएको विद्युत महसुल उठाउनु सरासर कानून विपरित हुन्छ। यसै कुरालाई दृष्टिगत गरी नेपाल सरकारले मिति २०६५।१२।५ मा लोडसेडिङ भई विद्युत आपूर्ति नभएको कारणले उद्योग संचालन नभएको अवधिको डिमाण्ड चार्ज ६ महिनाको लागि छुट दिने निर्णयसमेत गरेको हुँदा यस अदालतको संयुक्त इजलासको फैसलामा कुनै त्रुटि नरहेकोले सो फैसला सदर हुनुपर्छ भनी वहस प्रस्तुत गर्नु भयो।

विद्वान कानून व्यवसायीहरूको वहस सुनी मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा प्रस्तुत मुद्दामा यस अदालतको संयुक्त इजलासको फैसला मिलेको छ छैन भन्ने सम्बन्धमा निर्णय दिनु पर्ने हुन आयो।

विद्युत महसुल निर्धारण आयोगको मिति २०५८।४।५ को निर्णयअनुसार २०५८ साल भाद्र महिनाको विद्युत खपतमा मिति २०५८।६।१ देखिको विलमा इनर्जी शुल्क र डिमाण्ड

शुल्क अलग अलग लगाउने निर्णय भएको छ। अब नेपाल विद्युत प्राधिकरणले विद्युत ऐन, २०४९ को दफा १७ विपरित लोडसेडिङको कारणले विद्युत सेवा उपभोग गर्न नपाएको समयको पनि डिमाण्ड शुल्क लिने भएको छ। निर्णय बदर गरी २४ सै घण्टा विद्युत उपलब्ध गराएको अवस्थामा मात्र डिमाण्ड शुल्क लिनु लोडसेडिङको समयको डिमाण्ड शुल्क नलिनु भन्ने परमादेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने निवेदन दावी रहेछ। "विद्युत आपूर्ति नभई लोडसेडिङ भएको बेलामा पनि लोडसेडिङ नभएको विद्युत आपूर्ति भएको बेलामाको Unit को हिसावमा हिसाव गरी डिमाण्ड शुल्क लगाउने निर्णय सो हदसम्म उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी दिएको छ। विद्युत आपूर्ति नभई लोडसेडिङ भएको बेलामाको डिमाण्ड शुल्क आजका मितिबाट लगाउन पाइने छैन। रिट निवेदनमा मिति २०५८।४।५ को निर्णयनै बदर माग गरेको भएता पनि सम्पूर्ण रुपमा उल्लेखित निर्णय बदर गर्न माथि उल्लिखित कारणबाट नमिल्ने हुँदा यो विषय आजका मितिबाट मात्र लागू हुने अर्थात Retrospective नभई Prospective हुने गरी निर्णय गरिदिएको छ। आजको मिति भन्दा अगाडि बुझाई सकेको डिमाण्ड शुल्क फिर्ता हुने छैन। अतएव, लोडसेडिङ भएको अवधिको डिमाण्ड शुल्क नलिनु भनी विपक्षीहरूका नाउँमा परमादेश समेत जारी हुने" ठहर्‍याई यस अदालतको संयुक्त इजलासबाट फैसला भएको रहेछ। उक्त फैसला उपर पुनरावलोकन गरी पाउँ भनी परेको प्रस्तुत निवेदनमा पुनरावलोकनको निस्सा प्रदान भई निर्णयार्थ पेश हुन आएको पाईयो।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा विद्युत ऐन, २०४९ को दफा १७ मा विद्युत महसुल र अन्य दस्तुरको निर्धारण सम्बन्धी व्यवस्था भई सोको उपदफा (१) मा विद्युत महसुल र अन्य दस्तुरहरू निर्धारण गर्नको लागि नेपाल सरकारले एउटा विद्युत महसुल निर्धारण आयोग गठन गर्नेछ भन्ने व्यवस्था रहेको पाईन्छ। सो उपदफा (१) बमोजिम गठित समितिमा नेपाल सरकारको प्रतिनिधि, अर्थ विज्ञ, विद्युत उत्पादन, प्रसारण र वितरणकर्ता, विद्युतका ग्राहकहरू मध्येबाट कम्तीमा ५ जना व्यक्तिहरू रहने भन्ने व्यवस्था उपदफा (२) मा रहेको देखिन्छ। यस्तै उपदफा (३) मा उपदफा (१) बमोजिमको विद्युत महसुल निर्धारण आयोगले विद्युत महसुल र अन्य दस्तुर निर्धारण गर्दा हास कट्टी दर, उपयुक्त लाभ, संरचनाको संचालन तरिका, उपभोक्ताको मूल्यसूचीको परिवर्तन, रोयल्टी इत्यादिको आधारमा निर्धारण गर्नेछ भन्ने र उपदफा

(६) मा उपदफा (१) बमोजिमको विद्युत महसुल र अन्य दस्तुर निर्धारण गर्दा उपदफा (१) बमोजिमको आयोगले ग्राहकको किसिम र किसिम अनुसारको महसुल निर्धारण गर्न सक्नेछ भन्ने व्यवस्था रहेको पाईन्छ। यसरी विद्युत ऐन, २०४९ को १७(१) बमोजिम गठित विद्युत महसुल निर्धारण आयोगले विद्युत महसुल र अन्य दस्तुर निर्धारण गर्दा हास कट्टी दर, उपयुक्त लाभ, संरचनाको संचालन तरिका, उपभोक्ताको मूल्यसूचीको परिवर्तन, रोयल्टी एवं ग्राहकको किसिम र किसिम अनुसार महसुल निर्धारण गर्नु पर्ने देखिँन आउँछ। उक्त उपदफा (३) र (६) मा उल्लेखित आधारहरूमध्ये के कस्ता आधारलाई दृष्टिगत नगरी वा सो आधारहरू विपरित हुने गरी सो आयोगले विद्युतको महसुल निर्धारण गरेको हो भनी निवेदकले निवेदनमा स्पष्टसँग खुलाउन सकेको देखिँदैन।

विद्युत महसुल निर्धारण आयोगको मिति २०५८।४।५ को निर्णयबाट डिमाण्ड शुल्क र इनर्जी शुल्कको अलगअलग मुल्य निर्धारण भएको देखिन्छ। डिमाण्ड शुल्क प्रति के.भि.ए. प्रति महिनाका दरले र इनर्जी शुल्क प्रति युनिटका दरले लाग्ने भन्ने कुरा पनि सो निर्णयबाट देखिँन आउँछ। डिमाण्ड शुल्क र सो शुल्कको दरप्रति निवेदकको कुनै आपत्ति रहेको नदेखिए पनि लोडसेडिङको समयमा लिने गरिएको सो शुल्कका सम्बन्धमा मात्र चुनौती दिई निवेदकले प्रस्तुत निवेदन दिएको छ। विद्युत ऐन, २०४९ को दफा २(ड) मा "महसुल" भन्नाले विद्युत सेवा उपलब्ध गराए वापत ग्राहकबाट लिइने शुल्क सम्झनु पर्छ भन्ने परिभाषा गरीएको देखिन्छ। यसरी विद्युत महसुल देखि वाहेक ग्राहकले तिर्न बुझाउन पर्ने रकम "अन्य दस्तुर" अन्तर्गत पर्ने देखिँदा डिमाण्ड शुल्क विद्युत आपूर्ति संग सम्बन्धित हुने देखिएन।

इनर्जी शुल्क ग्राहकले विद्युत उपभोग गरेको अनुपातमा लाग्ने शुल्क भएकोले यो उर्जा आपूर्ति संग सम्बन्धित रहेको देखिन्छ भने डिमाण्ड शुल्क कुनै पनि ग्राहकले विद्युत माग गरेको निश्चित के.भि.ए. को आधारमा लिइने शुल्क भन्ने देखिन्छ। डिमाण्ड शुल्क सम्बन्धित ग्राहकले माग गरेको सर्व साधारण उपभोक्ताले पाउने भन्दा फरक क्षमता प्राप्ति र एकै पटक बढी परिमाणको उर्जाको भण्डार (Reserve) गरिदिने सेवा बापत लिइने शुल्क भएकोले डिमाण्ड शुल्कलाई विद्युत महसुल शुल्कको रुपमा व्याख्या गरी विद्युत आपूर्तिसंग सम्बन्धित गरी हेर्न मिल्दैन। सर्वसाधारण उपभोक्ताले भन्दा बढी क्षमता डिमाण्ड गरे अनुरूप त्यस्तो उर्जा प्राप्त

गर्न विशेष क्षमताको जडान, त्यसको सुरक्षण, मर्मत संभार आदिको प्रबन्ध अर्थात आवश्यक थप प्रबन्ध पनि गर्नुपर्ने हुन्छ। विद्युत प्रासारण हुँदा अरू साधारण स्थानमा विद्युत परिणाम प्रवाह भन्दा यस्तो डिमाण्ड गर्ने ग्राहकले माग अनुरूपको बढी विद्युत परिमाण प्राप्त गर्दछन्। विद्युत खपत अनुरूपको रकम माग गर्नु एउटा कुरा हो भने अरू सर्व साधारण ग्राहक भन्दा बढी क्षमता सहितको विद्युत आपूर्तिको सुविधा प्राप्त गर्नु अर्को कुरा हो। त्यसैले डिमाण्ड शुल्क स्थीर लागत संग सम्बन्धित देखिन आएको हुँदा यसलाई उर्जा आपूर्ति संगमात्र सिमितगरी हेर्न मिल्दैन। यसरी निर्धारित डिमाण्ड शुल्क निवेदकको हकमा मात्र असुल गर्ने निर्णय भएको नभई स्वीकृत के. भि. ए. अनुसारको सुविधा लिने सबै ग्राहकहरू लाई समान रूपले लागू हुने गरी निर्धारण भएको देखिन्छ। विद्युत ऐन, २०४९ को दफा १७ को उपदफा (६) अनुसार विद्युत महसुल निर्धारण आयोगले ग्राहकहरूको किसिम र किसिम अनुसार विद्युत महसुल र अन्य दस्तुरको निर्धारण गर्न सक्नेछ भन्ने व्यवस्था गरेको देखिदा परिस्थिति अनुसार महसुल निर्धारण गर्न पाउने अख्तियारी आयोगलाई विधायिकालेनै प्रदान गरेको देखिन्छ। यसरी कानूनले दिएको अख्तियारी अन्तर्गत भए गरेको निर्णय लाई अनुपयुक्त भन्न मिल्ने। साथै आयोगको डिमाण्ड शुल्क निर्धारण गर्ने निर्णय उपर पर्न आएको प्रस्तुत निवेदनमा निवेदक सरहका सरोकारवाला सबैको सहभागिता रहेको देखिदैन। विद्युत महसुल निर्धारण आयोगको मिति २०५८।४।५ को निर्णय अनुसार मिति २०५८।६।१ देखिको विलमा इनर्जी शुल्क र डिमाण्ड शुल्क अलग अलग लगाउने निर्णय भएकोमा सोहि बखत उक्त निर्णयलाई चुनौति नदिई मिति २०६६।१०।२६ मा मात्र प्रस्तुत निवेदन पर्न आएको देखिन्छ। निवेदक लगायत सबै ग्राहकले उल्लिखित मितिको निर्णयलाई स्वीकार गरी विगत लामो समयसम्म डिमाण्ड शुल्क बुझाउँदै आएको देखिन्छ। यसरी लामो समयदेखि कार्यान्वयन भैरहेको निर्णय बदरगरी पाँउ भनी विलम्ब गरी हाल आएर अदालत प्रवेस गर्नुको औचित्य समेत निवेदकले पुष्टी गर्नसकेको देखिदैन।

विद्युत आपूर्ति नभई लोडसेडिङ भएको बेलामा पनि लोडसेडिङ नभएको विद्युत आपूर्ति भएको बेलामाको Unit को हिसावमा हिसाव गरी डिमाण्ड शुल्क लगाउने गरी विद्युत महसुल निर्धारण आयोगबाट मिति २०५८।४।५ मा भएको निर्णय बदर भई लोडसेडिङ भएको

अवधिको डिमाण्ड शुल्क नलिनु भनी विपक्षीहरूका नाउँमा परमादेश समेत जारी हुने ठहर्‍याई यस अदालतको संयुक्त इजलासबाट २०६८।२।५ मा फैसला भएको देखिन्छ। परमादेशको आदेश जारी हुनका लागि सार्वजनिक दायित्व बहन गर्ने अधिकारीले कानूनबमोजिम गर्नु पर्ने कार्य नगरेको वा गर्न नहुने कार्य गरेको अवस्था रहेको देखिनु पर्ने हुन्छ। कानूनबमोजिमको अख्तियारी पाएको निकायले कानूनको अख्तियारी प्रयोग गरी गरेको काम कारवाहीका सम्बन्धमा परमादेशको आदेश जारी गर्न मिल्ने देखिँदैन। यसै सन्दर्भमा ऋषिविक्रम रायमाझी वि. स्थानीय विकास मन्त्रालयसमेत भएको उत्प्रेषणयुक्त परमादेशको रिट निवेदनमा यस अदालतबाट "कानूनबमोजिम गर्नु पर्ने कृया गर्न इन्कार गरेको वा नगरेको अवस्थामा परमादेशको आदेश जारी नहुने" (नेकाप २०५३, अंक ५, नि.नं.६२००, पृ.४२९) भनी सिद्धान्त प्रतिपादन भएको समेत देखिन्छ।

यसरी विद्युत ऐन, २०४९ को दफा १७(१) बमोजिम गठित विद्युत महसुल निर्धारण आयोगले सो ऐनको दफा १७(३) तथा (६) बमोजिमको आधारमा विद्युतको महसुल र अन्य दस्तुर निर्धारण गरेको कार्य कानून प्रतिकूल नरही सो आयोगले कानूनको अख्तियारी बमोजिम विद्युतको महसुल निर्धारण गर्ने निर्णय गरेको देखिएको र सोही निर्णयको आधारमा नेपाल विद्युत प्राधिकरणले निवेदकबाट डिमाण्ड शुल्क असुल गरेको देखिएको स्थितिमा विद्युत महसुल निर्धारण आयोगबाट भएको त्यस्तो कानून बमोजिमको निर्णयउपर यस अदालतबाट हस्तक्षेप गरी उक्त निर्णयलाई बदर गर्न र परमादेश समेत जारी गर्न माथि उल्लेखित सिद्धान्त समेतबाट मिल्ने देखिन आएन।

तसर्थ माथि विवेचित आधार र कारणहरूबाट निवेदकको रिट निवेदन खारेज गर्नु पर्नेमा विद्युतको महसुल निर्धारण गर्ने गरी विद्युत महसुल निर्धारण आयोगबाट मिति २०५८।४।५ मा भएको निर्णय बदर गरी लोडसेडिङ्ग भएको अवधिको डिमाण्ड शुल्क नलिनु भनी विपक्षीहरूका नाउँमा परमादेश समेत जारी हुने ठहर्‍याएको यस अदालतको संयुक्त इजलासको मिति २०६८।२।५ को फैसला मिलेको नदेखिँदा सो फैसला उल्टी भई निवेदकको रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ।

प्रस्तुत निवेदन मागबमोजिम परमादेशको आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने रिट निवेदन खारेज भएतापनि धेरै नै Load Shedding भई विद्युत आपूर्ति नै नभएमा वा ग्राहकले माग गरेको परिमाणको विद्युत उपलब्ध गराउन नसकेको अवस्थामा पनि डिमाण्ड शुल्क लिई अशुलउपर गर्नु न्यायोचित हुने देखिदैन। त्यस्तो अवस्थामा ग्राहकले विद्युत माग गरेको निश्चित के.भि.ए. को सुविधा लिनबाट निवेदक हट्न चाहेमा हट्न दिने, वा उपभोक्तालाई सुविधा उपभोग गर्ने नदिई शुल्क लिन पर्ने अवस्थामा उपभोक्ताको मर्का समेतलाई विचार गरी र यसको प्राविधिक प्रक्षमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी यस विषयमा सम्बन्धित प्राविधिक विज्ञहरूको समुहबाट खोजपूर्ण विमर्श एवं सल्लाह लिई यथोचित निर्णय गर्नु भनी विपक्षीहरूको नाममा निर्देशनात्मक आदेश जारी गरीदिएको छ। यो आदेशको जानकारी सबै विपक्षीहरूलाई दिई दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छौं

न्यायाधीश

न्यायाधीश

इति संवत् २०७२ साल माघ २१ गते रोज ५ शुभम्..... ।